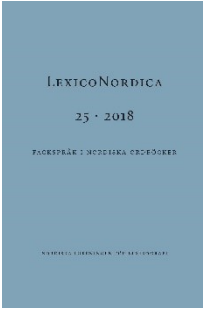

LexicoNordica

Titel:	Funktionsteoretisk diskussion af brugerreaktioner på ordbogsartikler - med fokus på varemærker, omdiskuterede ord og eksempelsætninger	
Forfatter:	Heidi Agerbo	
Kilde:	LexicoNordica 25, 2018, s. 195-214	
URL:	https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2018 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Funktionsteoretisk diskussion af brugerreaktioner på ordbogsartikler – med fokus på varemærker, omdiskuterede ord og eksempelsætninger

Heidi Agerbo

This article serves two purposes: (1) to show that most lexicographical decisions are closely related to language policy (2) by discussing some well-known lexicographical topics from a functional perspective, including the treatment of trademarks, disputed words and usage examples in dictionaries. The article combines practical work and theory as all examples are based either on actual user reactions to entries in The Danish Internet Dictionaries or on the production of entries for these dictionaries.

1. Introduktion

Det nævnes ofte i den leksikografiske litteratur, at en ordbog betragtes som en slags bibel af dens brugere; at brugerne mener, den afspejler sandheden og beskriver det korrekte sprog. Med tilstedeværelsen af ordbøger på internettet er distancen mellem leksikograf og bruger blevet mindre, og det kan observeres, at en del ordbogsbrugere forholder sig mere kritisk til ordbogsindholdet end tidligere. Brugere af online ordbøger kan nemt sende redaktørerne e-mails med kritiske kommentarer, og en del ordbogsartikler bliver diskuteret på de sociale medier. Denne artikel er inspireret af en række henvendelser fra ordbogsbrugere, som jeg og de øvrige redaktører på ordbogsprojektet De Danske Netordbøger (NET) har modtaget gennem de sidste 10 år. Herudover er den også inspireret af en række nutidige diskussioner i Danmark om (1) lem-

matiseringen eller beskrivelsen af kulturelle ord (fx om det er nedgørende over for grønlændere at lemmatisere ordet *grønlænderstiv* i *Den Danske Ordbog*) og (2) varemærkenavne (fx om det er et brud på kæderestauranten Jensens Bøfhus' juridiske rettigheder, at en lokal fiskerestaurant også anvender *Jensen* i sit navn). Sådanne brugerhenvendelser og diskussioner medfører, at det er nødvendigt at diskutere, hvad formålet med ordbøger egentligt er, og hvilken opgave leksikografer er pålagt.

Leksikografiske opslagsværker er først og fremmest værktøj, som folk skal kunne bruge, når de oplever forskellige slags informationsbehov. Derfor er det nødvendigt, at leksikografer ikke lader sig guide af andres personlige værdier eller moralske eller økonomiske retningslinjer, men at de følger leksikografiske teorier og principper til at hjælpe brugerne med at få deres informationsbehov tilfredsstillet. Det er i dag nemt for ordbogsbrugere at skaffe sig opmærksomhed og opbakning i deres kritik af ordbogsartikler på trods af deres manglende leksikografiske viden. Firmaer truer med at trække leksikografen i retten, og privatpersoner hiver fat i medierne for at skabe røre. Typisk defineres sprogpolitik på følgende måde:

A set of governmental decisions on the relative priorities of the use of languages in a state, for the purposes of employment, education etc., which can influence the number and types of reference works produced and used (Hartmann & James 1998:81).

Men Bergenholtz (2006:26) inddeler dette begreb i flere typer og beskriver bl.a. følgende undertype:

A special form of specific intralingual language policy is a puristic language policy based on a particular historical, moral, or political perception of "proper language", which

results in the prohibition of, or opposition to, certain grammatical constructions, words, or word forms in a particular language.

En vigtig pointe i denne definition er, at sprogpolitik ikke blot fastlægges af nationale regeringer, men også kan besluttes af virksomheder, internationale organisationer, familier og individuelle personer. Denne artikel vil give eksempler, hvor både virksomheder og privatpersoner forsøger at fastlægge sprogpolitikken i et konkret sæt ordbøger: De Danske Netordbøger, som er seks almensproglige online ordbøger produceret ud fra samme leksikografiske database. Eksemplerne illustrerer nogle af de juridiske, etiske og teoretiske beslutninger, man som leksikograf skal foretage. Artiklen har til formål at vise og argumentere for, baseret på egne ordbogserfaringer, at leksikografer altid er tvunget til at foretage sprogpolitiske valg – at det ikke er muligt at være fuldstændig objektiv – og at disse valg skal være teoretisk baserede.

2. Den leksikografiske funktionsteori

I begyndelsen af 1990'erne blev de første publiceringer om den leksikografiske funktionsteori udgivet. Denne teori bygger på princippet om, at en ordbogs funktion afhænger af tre komponenter: en bestemt **bruger**, der i en bestemt **situation** oplever et bestemt **informationsbehov**. For at udarbejde en ordbog er man derfor nødt til først at beskrive disse tre komponenter, og herudfra beslutter man, bl.a. hvilke oplysningstyper der skal indgå i ordbogen, og hvordan disse skal præsenteres. Nogle af de mest udforskede funktioner i litteraturen er reception og produktion. Ved reception har en person behov for at forstå dele af en tekst, dvs. at vedkommende ofte søger oplysninger om betydningen af et ord, og ved produktion har en person behov for hjælp til at skrive en

tekst, dvs. at vedkommende ofte søger oplysninger om, hvordan et ord bøjes eller skal kombineres med andre ord (for flere oplysninger om denne teori, se bl.a. Fuertes-Olivera & Tarp 2014). Mange ordbøger er konciperet til at inkludere begge funktioner, dvs. de er polyfunktionelle, men flere nyere ordbøger er designet med én funktion, dvs. de er monofunktionelle. I nedenstående eksempler på brugerhenvendelser om varemærker og eksempelsætninger samt udarbejdelse af artikler med omdiskuterede lemmer vil ordbogsfunktionen danne udgangspunktet for argumentationen.

3. Eksempler fra De Danske Netordbøger (NET)

3.1. Varemærker

Vi har gennem årene modtaget flere henvendelser fra firmaer angående NETs angivelse af varemærker, bl.a. opslagsord som *dankort*, *tabasco*, *rockwool*, *spinning* og *lego*. Behandling af varemærker inden for leksikografien er ikke et nyt emne, selvom det kun fylder lidt i den leksikografiske litteratur; emnet behandles (næsten) ikke i nogle af de meget kendte håndbøger om leksikografi såsom Zgusta (1971) og Atkins & Rundell (2008). Et varemærke er et symbol eller navn, der peger tilbage på producenten af et produkt, og som anvendes af producenten til at adskille produktet fra andre lignende produkter (Landau 2001:405). Det er officielt registreret og derfor juridisk beskyttet.

Fra producentens synspunkt opfattes det ofte som problematisk, at et varemærke overhovedet optages i en ordbog, da der således er større risiko for, at ordet overgår fra unikt til generisk, fordi folk dermed ikke længere forbinder det med dets oprindelige kilde (Landau 2001:406; Svensén 2009:428). Derfor hyrer flere firmaer en advokat til at kontakte ordbogsredaktører og kræve af dem, at de i den pågældende ordbog beskriver ordet som et vare-

mærke og gør det klart, at brugerne ikke må skrive ordet med lille begyndelsesbogstav, ikke må bøje ordet, og at de skal anvende varemærketegnet efter ordet. Fra leksikografens synspunkt har man til opgave at give de mest nyttige oplysninger om brugen af et opslagsord, uanset hvilken type ord der er tale om, samt gøre dette på en kort og præcis måde, der gør det nemt for brugeren at anvende disse oplysninger. Dvs. at hvis et varemærke behandles generisk af brugerne, så vil leksikografer også beskrive denne anvendelse af varemærket i deres ordbøger (Hargraves 2015). I den danske varemærkelov står følgende skrevet vedrørende gengivelse af varemærker i ordbøger med videre:

§ 11, stk. 1. Ved udgivelse af leksika, håndbøger, lærebøger eller lignende skrifter af fagligt indhold skal forfatteren, udgiveren og forlæggeren på begæring af indehaveren af et registreret varemærke sørge for, at dette ikke gengives uden angivelse af, at det er et registreret varemærke (Patent- og varemærkestyrelsen 2017).

Det interessante er, at det ikke præciseres, på hvilken måde det skal angives i danske ordbøger, at der er tale om et varemærke.

3.1.1. Lemma: *spinning*

Den 28. marts 2011 modtog vi et brev fra en advokat, der repræsenterer firmaet Mad Dogg Athletics Inc., vedrørende lemmaet *spinning* i NETs ordbøger. I dette brev stod bl.a. følgende:

For det femte fremgår det, at SPINNING (ord) betyder 'konditionstræning, der foregår i hold på motionscykler til musik'. Dette er heller ikke korrekt. SPINNING (ord) er et varemærke, og derfor har SPINNING (ord) ikke nogen egentlig betydning. Allerhøjest kan følgende siges om SPINNING (ord): 'SPINNING® er en særlig form for indendørs

cykling, der blev udviklet i 1980'erne. Varemærket SPINNING® tilhører i dag Mad Dogg Athletics Inc.?

Derudover skrev advokaten, at de, fordi der er tale om et registreret varemærke i Danmark, kan kræve, at ordet ikke gengives, uden at det nævnes, at der er tale om et registreret varemærke. Han nævnte også, at ordet i ordbogsartiklen bruges på en måde, der klart er generisk, hvilket han ikke mente, redaktøren havde ret til at gøre. Det er her vigtigt at nævne, at kollokationer, eksempler og sammensætninger i ordbøgerne er autentiske angivelser – de er ikke leksikografens egne forslag. Det betyder, at artiklerne blot afspejler, hvordan sprogbrugerne faktisk anvender dette ord. Her ses dermed tydeligt forskellen på producentens og leksikografens interesser.

I *Retskrivningsordbogen* (RO), hvori den officielle danske retstavning fastlægges, forklares, at ordet *spinning* skal skrives med varemærketegnet, men at det ikke skal skrives med stort/store bogstav(er), og at ordet kan bøjes i bestemt form ental. RO's artikel er således et eksempel på et kompromis mellem sprogbrugsprincippet og varemærkeloven, da det beskrives, hvordan ordet anvendes, men også tilføjes, at varemærkesymbolet skal benyttes ved tekstproduktion, selvom et mindretal af sprogbrugerne faktisk angiver dette med ordet.

3.1.2. Lemma: *lego*

Den 10. oktober 2017 modtog vi en e-mail fra LEGO Koncernen vedrørende definitionen af lemmaet *lego* i vores ordbøger: 'legetøj bestående af små plastikelementer, som kan samles til personer, bygninger, maskiner eller lignende'. I e-mailen stod bl.a. følgende:

Jeg har noteret, at LEGO® fremstår med små bogstaver, uden ®, i sammensatte ord ("legoklods"), bøjet ("legoer") eller i det hele taget er angivet som generisk ord flere sted-

er i jeres ordbøger [...]. Betydningen ovenfor er ukorrekt, idet LEGO® er et varemærke, som også er brugt for legetøj (og som i øvrigt er brugt for meget mere, såsom tegnefilm, computerspil, tøj osv.), hvorfor vi også venligst skal bede jer ændre denne definition, f.eks. til ‘LEGO®: varemærke’ eller ‘LEGO®: varemærke især kendt som varemærke for legetøj bestående af ...’

Her påpeger advokaten, som i det foregående eksempel, at ordet *lego* ikke er generisk, men et varemærke, og at det derfor bør skrives med store bogstaver efterfulgt af et varemærketegn, og at det ikke kan tildeles betydningsangivelsen ‘legoklods’. Der står dog ikke skrevet nogen steder i den danske lovgivning, at man ikke må bøje eller stave et varemærkenavn som et appellativ. Heymann (2010) påpeger desuden, at fordi et varemærke behandles som et appellativ, er det ikke ensbetydende med, at det fratages dets status som varemærke.

Som nævnt ser man for varemærker en tydelig konflikt mellem leksikografers ambitioner om at portrætere den faktiske ordbrug i henhold til form og indhold af ord og varemærkeejeres ønske om at beskytte deres økonomiske interesser. Hvad ingen advokater, lingvister eller leksikografer hidtil har diskuteret er, hvordan man kan eller bør præsentere varemærker ud fra en ordbogs funktion. Her er der for eksempel forskel på beskrivelserne, hvis man sammenligner ordbøger, der skal anvendes til reception, i forhold til ordbøger, der skal anvendes til produktion. Ved reception skal det være muligt for en bruger at finde et lemma, som vedkommende har læst i en tekst, og få en betydningsangivelse. Hvis der er flere typiske (altså ofte forekommende) måder at angive det samme lemma på, fx *LEGO*, *LEGO®*, *Lego* eller *lego*, så skal det være muligt for brugeren at søge på alle disse former og i alle tilfælde blive givet en betydningsangivelse. Hvorvidt en form er korrekt eller forkert, er irrelevant for det behov, som brugeren i det pågældende tilfæl-

de har, altså ved reception. Herudover skal leksikografen angive, med hvilken betydning disse ord anvendes. En typisk betydning er ‘plastikklods’ (hvis man analyserer autentiske tekster), hvilket medfører, at selvom advokaten ovenfor ikke mener, at ordet har en egentlig betydning, så bør ordet beskrives på denne måde, så brugeren får hjælp, når denne læser en tekst og har brug for at forstå ordet. Ved produktionsbehov er det i stedet vigtigt for brugeren at vide, bl.a. hvorledes denne skal stave ordet i forhold til den tekst, vedkommende er ved at skrive. Her kunne man, som leksikograf, angive de mange forskellige skrivemåder, der er nævnt ovenfor, men det er samtidig nødvendigt at fortælle brugeren, hvilken skrivemåde ordbogen anbefaler, og hvornår en skrivemåde kan anbefales frem for andre, dvs. i forhold til tekstens formål. Dette er en proskriptiv tilgang, jf. Bergenholtz & Gouws (2010). Hvis det drejer sig om en skolestil, så er brugeren pålagt at følge angivelserne i RO. Hvis der er tale om reklametekster på fx LEGOs egen webside, så kan man følge firmaets egne krav til stavning, dvs. følge dets interne sprogpolitik. Hvis man ser på frekvensen af ordets forekomst i autentiske tekster (fx ved en Google-søgning), så skriver sprogbrugerne ofte med stort startbogstav eller kun med små bogstaver (især i bestemt form ental) ved betydningen ‘plastikklods’, og ordet bøjes både i ental og i flertal. Man kunne altså i en produktionsordbog angive, at lemmaet *LEGO*[®] anvendes om firmanavnet, og at lemmaet *lego* eller *Lego* anvendes specifikt om de plastikklods, som firmaet producerer. Til sidstnævnte lemma kunne man også lave en produktionsanmærkning, hvori det nævnes, hvordan ordet skrives i bestemte typer tekster.

3.2. Eksempelsætninger

Da man begyndte at anvende korpuser i leksikografien, satte det gang i en debat om, hvorvidt konstruerede eller autentiske eksempler var bedst at anvende i ordbøger (Atkins & Rundell 2008:456).

Imellem disse to typer af eksempler findes de adapterede eksempler, fx anvendt i NET, som er autentiske eksempelsætninger, i hvilke man har rettet stavfejl, anonymiseret visse personers navne, reduceret særligt lange strukturer og lignende (Svensén 2009:283). Ifølge Kilgarriff et al. (2008:426) er følgende karakteristisk for det gode eksempel:

1. Naturligt og typisk; viser de typiske og mest frekvente anvendelsesmønstre
2. Informativt; hjælper med at udlede en definition
3. Forståeligt for lærnere; ingen anvendelse af svær leksis eller komplicerede mønstre, ingen forstyrrende navne.

Herudover hævder forfatterne, at ordbogsbrugere foretrækker mange eksempler, hvilket dog kan betvivles. Det er muligt, at nogle brugere i nogle situationer har brug for mange eksempler, men (1) det er kun i forbindelse med visse typer informationsbehov, og (2) der vil fra behov til behov være forskel på, hvilken type eksempler de har brug for, og om de har behov for eksempler. Dette bekræftes af Frankenberg-Garcia (2014), der sammenligner nytten af eksempler og definitioner for lærnere til henholdsvis reception og produktion.

Selvom det i omtæksterne til NET nævnes, at eksempelsætningerne er autentiske tekster og ikke afspejler ordbogens holdning, er der stadigvæk folk, som henvender sig og udtrykker deres forargelse over bestemte eksempler, bl.a. når deres folkeslag indgår i et negativt eksempel. Men her er det nødvendigt at gøre klart, hvilket formål eksempelsætninger tjener i en ordbog. Der kan nævnes to, når vi fokuserer på monolingvale kommunikative ordbøger:¹ (1)

¹ Svensén (2009) skelner mellem seks funktioner, et eksempel kan tjene, men fra et funktionsteoretisk perspektiv kan man overordnet skelne mellem tre: semantiske, syntagmatiske og kognitive. Bemærk, at Svenséns brug af ordet *funktion* og den funktionsteoretiske anvendelse ikke er helt ens.

afklare eller understøtte betydningen af et opslagsord (dvs. understøtte reception), jf. punkt 2 ovenover, og (2) belyse ordets morfo-syntaktiske karakteristika (dvs. understøtte produktion). Disse situationer skal selvfølgelig også sammenkobles med de intenderede brugertyper, fx om der er tale om danske modersmålstalere eller folk, der er ved at lære dansk, eller om der er tale om lægmænd eller fagfolk. De fleste leksikografiske håndbøger vil sige, at man som leksikograf skal udvælge neutrale (ikke-stødende) eksempler, men bør leksikografen også gøre dette, selvom eksempelsætningen er repræsentativ enten i henhold til betydning eller syntaks? Er det vigtigere at producere ikke-stødende artikler end at give oplysninger, der hjælper brugerne med at løse deres informationsbehov? Leksikografer er ikke enige om svarene på disse spørgsmål.

Der vil altid være en form for skævhed med hensyn til selekterede eksempler. Måske vil der være flere eksempler, hvori mænd omtales i ledende stillinger; måske vil visse nationaliteter indgå i eksempler, der omtaler negative forhold; måske vil der være mange eksempler, hvori en blondine anskues negativt. En leksikograf skal ikke primært selekttere eksempler ud fra ligelige fordelinger, men ud fra eksemplets anvendelighed i forhold til brugerens informationsbehov.

3.2.1. Lemma: *elske*

I september 2016 modtog vi følgende mail (uddrag):

Jeg sender jer en mail, da jeg bliver ret forarget over nogle af jeres eksempler [...]. Jeg søger på ordet “elske” på den danske netordbog for at få inspiration til at bruge et andet ord, altså af betydningen ‘at kunne lide’. Jeg slår så dette ord op og støder på to eksempler, som jeg bestemt ikke synes hører til og meget uacceptabelt især den med Al-Qaeda.

Eksemplet med Al-Qaeda blev fjernet, da det faktisk ikke belyste den betydningsangivelse, som det forekom under, men i det andet tilfælde valgte redaktøren ikke at foretage nogen ændringer. Det drejede sig om følgende eksempelsætning for ordet *elske* i betydningen 'have seksuelt samvær med': "Brug også køkkenet til at elske i. Giv jer selv et hurtigt elskovskick med en quickie op ad køkkenbordet eller køleskabet." Brugeren modtog følgende e-mail (uddrag) som svar på dennes henvendelse:

[...] Angående det andet eksempel, så er der ikke nogen god grund til at udskifte dette – det er en fin illustration af, hvordan ordet bruges med den pågældende betydning. Om man så mener, man bør dyrke sex i et køkken eller ej, er en anden sag. Vi fortæller ikke, hvad folk bør gøre – vi præsenterer autentiske eksempler på, hvordan ordene anvendes.

Som eksempelsætning i en produktionsordbog kunne man dog godt finde et bedre eksempel, der illustrerer nogle af ordets morfosyntaktiske karakteristika, bl.a. "X elsker med Y," "X og Y elsker," "X og Y elsker på Z" eller "X og Y elsker i Z". Et bedre eksempel for folk med produktionsbehov kunne derfor være: "Vi lå og elskede på en flad klippe" eller "Hun elskede ofte med ham på hans hotelværelse" (autentiske eksempelsætninger). Men det er ikke ud fra sådanne funktionsteoretiske kriterier brugerne henvender sig – det er typisk udelukkende ud fra moralske kriterier, dvs. de forsøger at implementere individuel sprogpolitik. Bemærk, at brugeren slet ikke kommenterer på artiklen ud fra sit egentlige informationsbehov: at variere sin sprogbrug.

3.2.2. Lemma: *heile*

I januar 2017 modtog vi følgende mail fra en bruger:

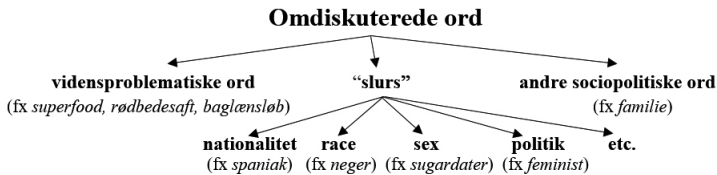
I forbindelse med mine elevers anmeldelse af filmen “Dren-
gen i den sribede pyjamas” slog en elev verbet “heile” op.
Her blev vi mødt af eksemplet: “Tænk at nogen kan finde
på at heile med den forkerte arm!” Jeg er i chok over dette
eksempel og foreslår, det rettes til: “Tænk at nogen kan
finde på at heile og strække deres arm til ære for Hitler nu
om dage.”

Ordbogsbrugeren modtog hertil det svar, at vi ikke ville udskifte
eksemplet, da der er tale om et autentisk eksempel, og da eksem-
plerne ikke skal bruges til at udtrykke ordbogens holdning til op-
slagsordene, men til at illustrere, hvordan ordene anvendes. I det-
te tilfælde havde brugeren selv konstrueret en eksempelsætning,
hvori der gives udtryk for, at nogen finder det skandaløst, at man
kunne finde på at heile. Vedkommende havde altså forsøgt at ret-
te eksemplet til i forbindelse med reception. Det er her vigtigt at
påpege, at NETs betydningsordbog ikke indeholder eksempelsæt-
ninger, og at de udvalgte eksempler i de øvrige ordbøger ikke skal
understøtte behovet for at forstå betydningen af et ord. I forhold
til tekstproduktion kan man forklare, at ordet typisk forekommer
i konteksten “X heiler”. Et godt autentisk eksempel kunne være
følgende: “[...] straks marcherer tre danskere hen over pladsen
i spidsen for koreanerne, mens de heiler til landets ledere med
strakte arme og knyttede hænder” eller “Under besættelsen var
det de unge konservative brushoveder med skråremmene, der
skrålende heilede for Hitler ved deres partimøder [...]” hvor man
ser, at man kan heile *for* nogen eller heile *til* nogen.

3.3. Omdiskuterede ord

Ifølge Hauptfleisch (1993:121) skal en leksikograf altid først og
fremmest “maintain the strictest objectivity and impartiality when
defining sensitive and controversial lexical items such as racist lan-

guage”. Visse ord vil dog i leksikografisk sammenhæng altid skabe problemer i forhold til at bevare objektivitet. Det drejer sig bl.a. om ord, der omhandler nationalitet og seksualitet; på engelsk kaldes disse “slurs”. I denne artikel vil disse ord indgå i kategorien “omdiskuterede ord” (se figur 1) sammen med andre ord, der i samfundet bliver diskuteret i stort omfang, og om hvilke der er stor uenighed.

Figur 1: Omdiskuterede ord.

Ud over *sugardating* og *danskhed*, der vil blive præsenteret nedenfor, er der tale om ord såsom *feminist*, *rødbedesaft*, *spaniak*, *muslim*, *neger* og *familie*. Nogle af disse ord er forbundet med uklare forskningsresultater og populære myter, bl.a. *rødbedesaft* og *baglænsløb*, og bliver derfor her kaldt “vidensproblematisk ord”. Sådanne ord tages med, da folk ofte diskuterer dem, og da denne usikre viden er relevant at kommentere på, især i forbindelse med kognition. Eksempelvis vil det for et ord som *rødbedesaft* for nogle funktioner være relevant at diskutere eller præsentere diskussionen om rødbedesafts effekt på kroppen i forhold til løb og træning. I gruppen “andre sociopolitiske ord” findes bl.a. *familie*, som i nutidens danske samfund med nye og mange familiestrukturer er sværere for en leksikograf at beskrive end tidligere.

I arbejdet med NET har vi modtaget kritiske henvendelser om nogle af disse omdiskuterede ord, bl.a. *feminist* (se Bergenholtz 2013). Mange leksikografer vil så vidt muligt forsøge ikke at støde brugerne af ordbøgerne, men til sådanne kritiske henvendelser skriver Green (1998:104):

The victim culture, every sufferer grasping for their own holocaust, ensures that anyone who feels offended can call for moderation, for dilution, and in the end, as is all too often the case, for censorship.

Hermed pointerer han, at det er umuligt at undgå at støde nogen, når man laver leksikografisk arbejde, da folk har tendens til (alt for) hurtigt at blive stødt eller fornærmet.

Ikke overraskende vil den leksikografiske behandling af omdiskuterede ord variere en del. I nogle tilfælde anvendes markører for sprogbrug (fx “derogatory” og “offensive”), i andre tilfælde er disse kommentarer inkluderet i betydningsangivelsen, og i en tredje gruppe er sådanne kommentarer slet ikke angivet. I nogle diskussioner fokuserer man på, hvorvidt disse omdiskuterede ord overhovedet skal inkluderes i en ordbog (se fx Hauptfleisch 1993); i andre tilfælde handler diskussionen om, hvordan sådanne ord skal beskrives (se fx Murphy 1998). I begge tilfælde kan man argumentere for, at det er ordbogens funktion, dvs. bl.a. de intenderede brugere (modersmålstalere, lørnere, lægmænd, etc.) og situationen (reception, produktion, kognition, etc.), der er den afgørende faktor for ordets repræsentation i en ordbog, hvilket vil blive demonstreret i nedenstående eksempler. De to beskrevne lemmaer er illustrationer på ord, der er blevet diskuteret meget i de danske medier i løbet af de sidste par år, og som er omgærdet af stor uenighed blandt danske sprogbrugere. For begge eksempler illustreres også vigtigheden af anmærkningsfelter i forbindelse med omdiskuterede ord.

3.3.1. Lemma: *sugardating*

Sugardating er et velkendt fænomen i mange lande, men i Danmark er det relativt nyt. I oktober 2017 kunne danske tv-seere følge en dansk sugardater i dokumentaren “En sugardaters fortælling”. Denne miniserie affødte mange diskussioner om, hvorvidt

sugardating er et nyt fænomen, eller om det er det samme som prostitution. Kønsforsker Christian Groes skelner i et debatindlæg i Politiken mellem forskellige typer af sugardating, hvoraf nogle kan beskrives som sexhandel, og andre kan karakteriseres som gaveøkonomi (Groes 2017). I artiklen betegnes *sugardating* som 'gråzoneprostitution', men i flere af kommentarerne til dette indlæg skriver folk, at det i bund og grund drejer sig om prostitution (her kunne man måske tale om en form for gruppedynamisk sprogpolitik). Spørgsmålet er så, hvor dette efterlader leksikografen og dennes fremstilling af dette lemma. I NETs skriveordbog ses følgende uddrag af artiklen med lemmaet, der blev oprettet i begyndelsen af 2017:

sugardating *substantiv* <en; sugardatingen, ikke flertal>

Betydning

aftale mellem en yngre kvinde og en ældre, velhavende mand om at mødes og gøre hinanden selskab eller dyrke sex, mod at kvinden modtager penge, økonomisk støtte til betaling af en regning eller gaver

Denne artikel bør nok karakteriseres som mangelfuld, da den ikke inkorporerer de forskellige nuancer af sugardating i betydningsangivelsen (fx at yngre mænd også kan være sugardaters), og da den ikke inkorporerer eller kommenterer på de synonyme, folk anvender for dette lemma². I sidstnævnte tilfælde kunne man selvfølgelig blot undlade at angive synonyme som i den nuværende artikel, da man derved ikke risikerer at støde nogen – men det er ikke en leksikografs primære opgave. En leksikograf har til opgave at producere et informationsværktøj, der kan hjælpe en bruger med at løse en bestemt type informationsproblem. Hvis

2 Denne ordbogsartikel blev redigeret og opdateret i april 2018. I den opdaterede artikel er de to synonyme nævnt, og der er skrevet en anmærkning til synonymi.

ordbogsbrugeren er ved at skrive en tekst om sugardating, kan der bl.a. dukke informationsbehov op vedrørende bøjningen af dette ord og mulige måder at variere sprogbrugen på, dvs. at vedkommende i sidstnævnte tilfælde har behov for eventuelle synonymmer. Spørgsmålet er så, om der overhovedet findes nogen synonymmer for dette ord, og hvis ja, så hvordan disse skal præsenteres. Som nævnt ovenfor omtaler nogle personer sugardating som *gråzoneprostitution*, og andre omtaler det som *prostitution*, men der er stor uenighed om, hvorvidt disse ord faktisk er synonyme med *sugardating*. Leksikografen har altså bl.a. følgende valg:

1. Ikke angive nogen synonymmer
2. Kun angive *gråzoneprostitution* som synonym
3. Kun angive *gråzoneprostitution* som synonym og hertil lave en anmærkning om brugen af dette synonym
4. Angive både *gråzoneprostitution* og *prostitution* som synonymmer
5. Angive *gråzoneprostitution* og *prostitution* som synonymmer og lave en anmærkning om brugen af dem.

Ved første mulighed skal brugeren selv udlede, at ordene ikke kan anvendes som synonymmer, og at det er bevidst, de ikke er blevet nævnt. Dette kan betegnes som en præskriptiv tilgang. Fjerde mulighed angiver, at disse anvendes som synonymmer, men intet nævnes om de kontekster, hvori synonymmerne anvendes, eller at disse anvendelser af nogle vil blive betragtet som kontroversielle. Dette kan betegnes som en form for deskriptiv tilgang. En anden deskriptiv tilgang ses ved tredje og femte mulighed, hvor leksikografen kommenterer på brugen af ordene. Hvis man også laver anbefalinger til brugeren, fx “det kan skabe problemer at anvende synonymet *prostitution*, hvorfor man bør undgå at anvende det som synonym” eller “sugardaters vil typisk ikke kalde sugardating *prostitution*; dette synonym anvendes af folk, som ikke er en del

af miljøet” og i begge tilfælde anbefaler at anvende *gråzoneprostitution*, vil det være en proskriptiv tilgang (Bergenholtz & Gouws 2010).

3.3.2. Lemmaer: *danskhed* og *dansker*

Danskhed blev i 2016 kåret som Årets Ord i DR-radioprogrammet Sproglaboratoriet. Dette begreb, samt det at være dansker, blev diskuteret meget i løbet af året, bl.a. i forbindelse med offentliggørelsen af den nye Danmarkskanon, som nævnte de ti værdier, der bedst kendetegner Danmark. Hvis man i forbindelse med reception læser betydningen af *danskhed* og *dansker* i *Den Danske Ordbog* (DDO), bliver man ikke meget klogere på, hvad disse ord faktisk betyder: hhv. ‘det at være dansk og føle sig dansk; dansk særpræg og dansk kultur’ og ‘person fra Danmark.’ Det er ikke særligt klart, hvad det vil sige, at en person er “fra” et land. NETs betydningsordbog har omtrent samme betydningsforklaring af *danskhed*, men lemmaet *dansker* er beskrevet mere detaljeret. Her præciseres det i betydningsangivelsen, at en dansker har dansk statsborgerskab, føler et kulturelt tilhørsforhold til Danmark og taler flydende dansk. I en leksikalsk anmærkning, der vises i den ene af NETs ordbøger, nævnes syv aspekter, som det at være dansker kan anskues ud fra. I anmærkningen står til sidst, at den pågældende ordbog har valgt at lægge vægt på de tre af disse aspekter, dvs. dem, der nævnes i betydningsangivelsen. Der vil sandsynligvis være folk, som ikke er helt enig i denne beskrivelse af en dansker, men hvis en ordbog virkelig skal være et brugbart værktøj til at løse informationsproblemer, så nytter det ikke noget, at en bruger i forbindelse med reception blot får at vide, at en dansker er en person fra Danmark; især ikke, hvis der er tale om en ordbogsbruger med dansk som modersmål, der allerede vil vide dette, men som formentlig slår op i en receptionsordbog for at få en mere præcis eller detaljeret betydningsangivelse. En leksikograf er nødt til at træffe nogle valg for at hjælpe brugeren bedst muligt.

4. Konklusion

Denne artikel har argumenteret for, at leksikografiske beslutninger skal bygge på en leksikografisk teori, og at leksikografiske beslutninger ofte er sprogpoltiske beslutninger. Det er ikke muligt at opnå fuldstændig objektivitet, da man er nødt til at træffe et valg om, hvordan bestemte lemmaer skal repræsenteres i bestemte opslagsværker. Selvfølgelig skal man som leksikograf ikke bevidst forsøge at skabe et negativt portræt af visse grupper af personer eller provokere ordbogsbrugerne, men man skal heller ikke vige fra de autentiske data af frygt for, at visse brugere bliver stødte. “The dictionary-maker’s job is to record, not restrict. Call it power without responsibility if you will, but the prerogatives of the harlot remain superior to those of the self-appointed censor.” (Green 1998:107). Man kan hertil tilføje, at leksikografen ikke kun har til opgave at registrere og beskrive data, men også at guide og rådgive brugeren, så denne får hjælp til at løse sit informationsproblem.

Litteratur

Ordbøger

DDO = *Den Danske Ordbog*. Online: <<http://ordnet.dk/ddo>> (oktober 2017).

NET = *De Danske Netordbøger* (*Den Danske Netordbog*; *Hvad er det nu, det hedder?*; *Betydningsordbogen*; *Grammatik- og Staveordbogen*; *Skriveordbogen*; *Synonymordbogen*). Online: <www.ordbogen.com> (oktober 2017).

RO = *Retskrivningsordbogen*. Online: <<https://dsn.dk/>> (oktober 2017).

Anden litteratur

- Atkins, Sue B.T. & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergenholtz, Henning (2006): Towards a Definition of Communication Policy, Language Policy and Language Planning. I: *Stellenbosch Papers in Linguistics* 34, 1-34.
- Bergenholtz, Henning (2013): Man fjerner ikke et stykke virkelighed ved at fjerne ordet for det. I: *Den Korte Avis*. <kortlink.dk/rwfv/> (november 2017).
- Bergenholtz, Henning & Rufus H. Gouws (2010): A Functional Approach to the Choice between Descriptive, Prescriptive and Proscriptive Lexicography. I: *Lexikos* 20, 26-51.
- Frankenberg-Garcia, Ana (2014): The Use of Corpus Examples for Language Comprehension and Production. I: *ReCALL* 26, 128-146.
- Fuertes-Olivera, Pedro & Sven Tarp (2014): *Theory and Practice of Specialised Online Dictionaries*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Green, Jonathon (1998): Language: It's a Dirty Job ... I: *Critical Quarterly* 40/3, 104-107.
- Groes, Christian (2017): Kønsforsker skriver om sugardating. I: *Politiken* 20.10.2017. <<http://politiken.dk/6165293>> (oktober 2017).
- Hargraves, Orin (2015): Trademarks and the Lexicographer in the Digital Age. I: *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America* 36, 88-99.
- Hartmann, Reinhard K.K. & Gregory James (1998): *Dictionary of Lexicography*. New York: Routledge.
- Hauptfleisch, Daniel C. (1993): Racist Language in Society and in Dictionaries: A Pragmatic Perspective. I: *Lexikos* 3, 83-139.
- Heymann, Laura. (2010): The Grammar of Trademarks. I: *Lewis & Clark Law Review* 14, 1313-1350.

- Kilgarriff, Adam, Miloš Husák, Katy McAdam, Michael Rundell & Pavel Rychlý (2008): GDEX: Automatically Finding Good Dictionary Examples in a Corpus. I: *EURALEX '08 Proceedings*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 425-432.
- Landau, Sidney (2001): *The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murphy, Lynne (1998): Defining People: Race and Ethnicity in South African English Dictionaries. I: *International Journal of Lexicography* 11, 1-33.
- Patent- og varemærkestyrelsen (2017): Varemærkeloven. <<http://vmguidelines.dkpto.dk/love-og-regler-med-tilknyttede-artikler/varemaerkeloven.aspx>> (april 2018).
- Svensén, Bo (2009): *A Handbook of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zgusta, Ladislav (1971): *Manual of Lexicography*. The Hague: De Gruyter Mouton.

Heidi Agerbo
ph.d.-studerende og ordbogsredaktør på De Danske Netordbøger
Aarhus Universitet
Jens Chr. Skous Vej 4, 1481-629
DK-8000 Aarhus C
heap@cc.au.dk